

Kultuurid, kunstid ja sõnaline suhtlus

Keele- ja kirjandusõpetuse uurijate

11. üleilmne konverents

Krista Kerge

Tallinna ülikooli rakenduslingvistika professor

2017. aasta juunis toimus Tallinnas esimese keele ja kirjandusõpetuse uurijate konverents, millest võttis osa 250 teadlast 35 maalt. Esindatud olid kõik maailmajaod peale Antarktika. Üritust korraldada oli eestlastele suur au – 1997. aastast toimuv üleaastane konverents on jõudnud ainult kaheksasse maailma ülikooli: Amsterdam, Lissabon, Albi, Exeter, Toronto, Hildesheim, Pariis ja Tallinn. Tänu haridus- ja teadusministeeriumi toetusele said Tallinna konverentsil tasuta osaleda nii 17 Eesti teadlast, kel oli ettekanne, kui ka parimad emakeele, kultuuri ja kirjanduse õpetajad (ühemnes) ja üliõpilased (kuus), kes pälvisid konkursi alusel kuulajastipendiumi. Osaliselt või täielikult osavõtumaksu katva stipendiumiga toetati ka kuut muude maade üliõpilast. Korraldajad pühendasid oma pingutuse ARLE konverentside 20. aastapäevale ja 70 aasta möödumisele eesti keele ja kirjanduse õpetaja eriala avamisest Tallinna ülikoolis.

Kes on ARLE ja mida ta teeb?

Teadus on praktika üldistus, mis omakorda toetab õpetajapraksist, s.o uusimale teadmisele rajatud koolipraktikat kui dialoogi, mida modereerib õpetaja. Seejuures on õppekeel (L1) – emakeel või hariduskeel esimese keelena – kõigi ainete õppimise vahend ja eesmärk. Õpime sihikindlat lugemist-kirjutamist ja muud tekstitööd ning teadvustame selleks vajalikke mõisteid ema- või hariduskeele, muude keelte ja kirjandustundides. Samal ajal annavad teised ained koos oskusteadmistega kätte kirjakeele oskussõnavara ning õpetavad leidma, seostama ja tõlgendama oma ainevaldkonna tekstiliike.

Diskussiooni juhib Martin Ehala. Foto: Helin Puksand.

Selle nimel, et L1-õpetus moodsana püsiks, rajasid austraallane Ken Watson ja hollandlane Gert Rijlaarsdam 20 aasta eest rahvusvahelise emakeeleõpetuse edendamise ühingu IAIMTE¹, millest praeguseks on kujunenud L1- ja kirjandusõpetuse uurimise assotsiatsioon ARLE². Ühingu rajamise ajal leidis eri maade emakeeledidaktika harva rahvusvahelist kõlapinda, keskendus inglise keelele või pööras tähelepanu ühele osaoskusele (nt lugemisühingud). Luues L1-õppe valdkondi lõimiva ajakirja³ ja käivitades üleaastaste konverentside tava, andis ühing võimaluse arutada emakeele- ja kirjandusõpetuse sõlmküsimusi sõltumata maast, õpikultuuri laadist ja hariduse keelest. Töökeeleks valiti inglise keel, kuid L1-ajakiri on avaldanud resümeeid paralleelselt paljudes keeltes. Ühingul

---

¹ International Association for the Improvement of Mother Tongue Education (IAIMTE).

² Vt ühingu kodulehte <http://www.arle.be/> – sealt leiab nii ühingu ajaloo kui ka jooksvat teavet, k.a huvirühmade ja liikmeskonna ülevaate.

³ Ligipääsu ühingu tasuta ajakirjale L1 – Educational Studies in Language and Literature leiate ARLE kodulehel, selle lugejaks tuleb end registreerida.

on tuhandeid liikmeid, kaasatud on nii praktikud kui ka algajad teadlased. ARLE peamine töövorm on huvirühmad: kirjandushariduse uurimine, õpetajaharidus, hariduslingvistika, kirjaoskus (lugemine, kirjutamine ja suulisus), dialoogiline õppimine, õpetamine ja hindamine ning muidugi tehnoloogia ja kirjaoskusharidus.

Mitmesuguseid sisulisi muutusi toob aeg. Nii on mitmekultuuriliseks muutunud keskkonnas uurimistöö loomulik osa suhtlusmooduseid ja keeli siduv arvutielu, üleilmastumise kasvav mõju, kultuuri, kirjaoskuse ja kirjakeele omandamine kõigis tundides jpm. Teisalt aga mõjutab haridusvaldkonna uurimistööd haakuvate teaduste, nt tunnetus- ja arvuti-teaduste kiire areng. Keeli uuritakse üldise kogemuse lahutamatu ja seotud osana, keele osaoskusi seotuna üks- või mitmekeelse vahenduse kaudu ning kirjandust kui sõnakunsti põimununa muude kunstidega, õppimist aga aju-uuringute ja kasvavate tehnoloogiliste võimaluste taustal. Selle kõigega tegelemise kõrval uuritakse eksamivorme ning pakutakse vastukaalu ühekülgsele keeleoskuse mõõtmises. (Näiteks on väga suur tagasimõju koolipoliitikale ja L1-õppele PISA või PIRLS-i uurimustel, mis kõige positiivse kõrval tahtmatult järjestavad maid, segades arvestamast kultuuri- ja õpispetsiifikat.) Nii tasakaalustab ühing globaliseerumise positiivseid ja negatiivseid mõjusid, muutudes üha sõnakamaks ja arvestatavamaks.

ARLE, Eesti ja värske konverents

ARLE-s on hetkel Eesti liikmeid 58, teadlased Tartu ja Tallinna ülikoolidest on ühingu edukalt esinenud ja üritusi korraldanud, löövad kaasa ühingu ajakirja juures jne, pälvides nõnda õiguse korraldada ARLE 11. konverents.

Kõike eeltoodut tähtsaks pidades valisime konverentsi teemaks „Kultuurid, kunstid ja sõnaline suhtlus”. Teema tõlgenduses aktsentueerisime arvutiajastut, eetikat ja esteetikat, kultuuri- ja keelenähtuste lahutamatumust, esimese keele ja kirjandusõpetuse lõimumist kultuuri ja kunstide kandjana. Tundus, et liiga palju räägitakse õppimise pragmaatilistest sihtidest ja liiga vähe keele loomulikust elust või kunsti rollist inimeseks saamisel. Leidsime, et Eesti, kus kirjandus on eraldi õppeaine (ehkki veel mitte kunstiaine), võiks sellele tähelepanu juhtida.

Muutsime ka konverentsi korraldust, tõrjudes tavapärasest huvirühma-kesksust ning andes võimalikult palju aega diskussioonile. Tööseksioonid

ARLE juht Irene Pieper. Foto: Helin Puksand.

keskendasime uurimistulemuste sihtrühmadele ning valisime nende töövormiks temaatilise sümposiooni: lühikestele seotud ettekannetele (4 x 15 minutit) järgnes suhteliselt pikk diskussioon (30 minutit). Juhatajatepoolne nõudlik esinemisajast kinnipidamine ja eriti rohke arutelu olid asjad, mida osalejate arvates tasuks ARLE konverentsidel säilitada.

Konverents toimus TLÜ mugavas kesklinnakampuses, selle avas USA-s viiulit õppiv Johannes Põlda, kelle esituses kõlanud Ester Mägi „Kadents ja teema” lõi oma rahvusvahelise kõlakeelega erilise atmosfääri. Saabunud tervitasid TLÜ rektor professor Tiit Land, Eesti emakeeleõpetajate seltsi esinaine Kaja Sarapuu, ARLE juht Irene Pieper ja siinkirjutaja kui peakorraldaja. Ühtaegu pidulik ja humoorikas avamine juhatas sisse sooja vaba õhustiku, mis saatis kogu ettevõtmist.

Peaesinejad tingis konverentsi teema. Kaks plenaari oli n-ö valgustava iseloomuga ning pakkusid moodsa filmi-, graafilise ja helikeele valdkonnast uuelaadseid teadmisi, mis L1-haridusega piirnevad ja seostuvad. Kolmas tutvustas moodsate keeleomandamise arusaamade rakendust õppekava üldises ehituses.

Professor Andrew Burn Londoni ülikoolist on pedagoogikale spetsialiseerunud filmisemiootik. Tema ettekanne käsitles videomängu-uurimusi (sh internetipõhiste mängukeskkondade omi) rööpselt n-ö päris mänguga selle folkloorilistes, arengulistes ja meediapõhjalistes kontseptsioonides. Professor Burn osutas videomängude piiramatult avarale temaatikale ja kaasnevate rollijaotuste arendavatele võimalustele lapse- ja teismeeas. Ta tõi samas esile, et me ei peaks filmi või videomänge nägema pelgalt uue viisina õppida eri aineid, vaid õpetama neid suhteliselt uusi meedieid ennast kui täieõiguslikke kultuurivorme – just niisama olulisi kui verbaalne keel. Burni arvates peaksid film ja video kui meediumid, mis kaasavad ka verbaalse keele, oma mitmelaadsete põimunud koodidega olema õppekavas niisama selgepiirilisel, nagu on kirjandus, muusika või draama. Usun, et see mõtteviis on varsti koolipedagoogika peavoolus: kui tavapäraselt õpetame sõnalisi keeli, sest nad on meie igapäevane eluvahend, siis ei saa vältida ka muid keeli, mille tehnoloogia areng on muutnud igapäevaelu mooduseks ja avaraks kunstivahendiks.

Professor Adriana Bus Leideni ülikoolist on lastepsühholoog ja aju-uurija. Ta rääkis aju tööprintsipidest, kus kuulde- ja nägemiskanal töötavad sünkroonis ja toetavad üksteist, mistõttu väikelastel on mitmete vahendatud uurimuste järgi kerge omandada keelt ja kogemusi audiovisuaalsete e-raamatute toel, kus teksti- ja pildiinfo jooksevad koos. Rohkete audiovisuaalsete näidetega ettekanne andis palju nii keeleomandamise kui ka kirjandusõpetuse valdkonna uurijatele, tekitades diskussiooni selle üle, mis erinevus on sellistel staatilistel piltidega kuulderaatutel võrreldes tavalise etteloeitava raamatu, koomiksi ja multifilmidega ning millised neist võiksid keelearengut pigem segada kui toetada – näiteks on *action*-tüüpi multifilmides tegelaskõne ja pilt sageli sidumata ega toeta seega varast keelearengut.

Professor Minna-Riitta Luukka on teksti- ja õppekavauurija ning õpivara looja Jyväskylän ülikoolist. Tema tutvustas keelte õpetamist Soome 2016. aasta õppekavas, näidates moodsate diskursuse- ja õpiteooriate varal, millised on inimese kogemuste, sh keelekogemuse, teadmiste ja oskuste seosed; kuidas kirjaoskuse tahud ja autentset tekstiliigid õpilaseni jõuavad; milline on soome ja võõrkeele õpetaja roll selles ning kuidas mitmeplaanilise tiimitöö korral jaguneb eri ainete/õpetajate vastutus noorte mitmekülgse kirjaoskuse eest. Ehkki Eestis on eesti keele õpe tekstikeskne

ja kõik õpetajad kasutavad mitmesuguseid autentseid tekste, on siit väga palju õppida just teadliku tiimitöö arendamise kohta. Küsimustele vastates tõi professor esile, et ehkki Soomes pääseb õpetajaks õppima vaid 5% soovijatest, on neilgi õpetajaharidus sellise õppekava juurutamise jaoks lünklik ja puudulik. Riik on seetõttu taganud süstemaatilise täienduskoolituse ning eraldanud väga suure summa, et õpetajatiime nõustaks igas paigas kolm esimest aastat täiskohaga konsultandid. Professor Luukka ettekanne ärgitas muu hulgas mõtteid, et eri maade õppekavad vääriskid üldse ARLE konverentsidel eraldi käsitlemist. Sageli jäävad sektsiooniettekanded osalejate arvates hämaraks põhjusel, et kuuldud uurimistulemuste rakendust on raske ette kujutada kindla maa L1 õppekava ja üldist õpikultuuri tundmata.⁴

Tähelepanu väärivad ka konverentsi suurepärased erisündmused: ümarlauad ja sümposionid, mille konkursi korras organiseerisid tunnustatud teadlased USA-st, Põhjamaadest, Madalmaadest, Kreekast, Austraaliast ja Saksamaalt, sageli mitme riigi inimesed koos.

Näiteks prof Marek Oziewicz USA Minnesota ülikoolist korraldas sümposiooni „Graafilised romaanid teoorias ja koolipraktikas”. Kuulaja sai ülevaate lao- jm graafikavõtetest moodsas romaanis üldse, õppides eristama graafilist kirjandust ja koomiksikunsti ning mõeldes kaasa Jakob Wegeliuse, Jean Regnaud, Émile Bravo, Dasha Tolstikova, Gary Northfieldi, Obert Skye jt teoste verbaalse ja visuaalse sisu ning nende seostamisviisi analüüsile. (Selles põnevas kunstis võivad sõna ja pilt olla tugevasti seotud, kuid verbaalne ja visuaalne narratiiv moodustavad mõne autori raamatutes lausa eri peatükke.)

Taani, Kreeka ja Austraalia teadlased Nikolaj Elf, Dimitrios Koutsoyiannis ja Scott Bulfin algatasid sümposiooni tehnoloogia ja kirjaoskuse metadiskursuste (mõtteviiside kajastuste) teemal, püüdes ettekannete ja arutelu kaudu näidata selle moodsa valdkonna käsitusviise ja leida suhteliselt kõrvale jäänud allteemasid. Valdkond on äärmiselt aktuaalne – on ju arenev tehnoloogia lugemise ja kirjutamise iseloomu täielikult muutnud, tuues kaasa virtuaalse tegevus- ja arvamuskeskonna ning muutes

---

⁴ Õppekavade võrdlusi ARLE-s tehakse. Näiteks on mitmed eeltutvustatud L1-ajakirja numbrid pühendatud eri maade emakeeleõpetusele ja selle uurimisele, kohe-kohe on ilmumas nelja maa grammatikaõpetuse tavaid võrdlev erinumber (vt www.arle.be kaudu ajakirja arhiivi ja värsket teavet).

tekstimaailma ja õpivõimalusi täiesti. Nende muutustega kaasnevana nähti vajadust digiharidust teadvustada ja tähtsustada, õpetada video- ja filmikeelt ning integreerida digitaalne maailm koolisüsteemi tehnoloogia jm globaalseid muutusi arvestavalt, sh teadvustades, et kool ei ole enam kunagi ükskeelne. Muidugi tekitab see tarbe harida õpetajaid kõige selle vaimus.

Ka Norra, Rootsi ja Taani teadlaste korraldatud ümarlaud otsis uuelaadset pedagoogikat kirjaoskusharjumuste ja seda oskust loova koostöö teadvustamiseks digitaaltekstide valdkonnas. Hollandi ja Saksa teadlased pidasid aru enese- ja võõrapildi kujunemise üle kirjanduse kaudu. Teisestamine, k.a hariduskeele omandamisel teise keelena tekitas üldse konverentsil tugevasti diskussiooni, pannes kõlma arvamuse, et Suurbritannia juriidiliselt ükskeelsel haridusel on just teisestamise vältimise juures omad tugevad eelised. Austraalia eri piirkondade õppejõud korraldasid ümarlaua õpetajaidentiteedi ja õpetajahariduse sisu teemal ning sümposiumi lugemisoskuse, aineteadmiste ja sotsialiseerumise tasakaalu üle kirjanduse aines. Soome, Portugali ja Kataloonia teadlaste menukas ümarlauas arutati, milliseid teadmisi on inimesel vaja grammatikast. Korraldajatena kutsusime kokku Põhjamaade ümarlaua „Tallinn invites”, millele valisime kaks esinejat. Värske kirjandusdoktor Andrus Org Tartu ülikoolist rääkis kirjanduseõpetuse ideoloogiast, mis iseloomustab tema juhtimisel loodud Eestis käibivat ainekava⁵, ning Merja Kauppinen ja Johanna Kainulainen Jyväskylä ülikoolist tutvustasid fenomenipõhist õppeviisi, mis on tõepoolest tänapäevane viis õpetada iga nähtusega seostuvaid fakte õppejõu suunamisel ise leidma ja seostama – paaris- või rühmatöona üksteiselt õppides on see tõeline aktiivne õpidialoog.

Konverentsi erisündmusi külastades jäi kõlma sügav hool inimese pärast, olgu see õpetaja oma muutuval töömaastikul või õpilane omades inimeseks kujunemise raskustes. Oli eriti soe tunne näha kümneid ja kümneid arukaid inimesi tundmas vastutust selle eest, mida nad teevad ja kuidas see mõjub, ning muret selle pärast, mida nad raha-, toe- või ajapuudusel teha ei saa. Õpetaja koormus kasvab kõikjal.

Tahaks meelsasti uhkustada üle maailma tuntud nimedega, kes kõik Tallinnas oma leide jagasid, kuid neid on selleks liiga palju. Ülevaate

---

⁵ Sama ideoloogiat käsitleb kaudsemini tema artikkel: Andrus Org, Kausitais õppekirjandust. – Keel ja Kirjandus 2016, 1, 59–63.

inimestest ja ettekannetest leiab L1-ajakirja arhiivis konverentsikogumikust „Cultures, Arts, and Verbal Communication”. Kutsun üles seda raamatut sirvima – pandagu lugedes tähele, et sisukord toimib lingistikuna. Loodetavasti leiab õpetaja või noor uurija selle raamatu juurde liikudes ka palju muud põnevat, mida ARLE ajakiri ja tema arhiivid pakuvad.

Kuulsuste paljusust arvestades võinuks üks konverentsi töövorme olla lühikesed plenaaretttekanded. Näiteks oli uudne teemapüstitus ärgitanud osalema sotsiolingviste ja professor El Kirat Allame Marokost algatas isegi ARLE sotsiolingvistika huvirühma – see täiendab seniseid uute oluliste tahkudega (olguki individuaalselt omandatav, on keel sotsiaalne nähtus). Minu enda jaoks olid professor El Kirat Allame ja tema doktorantide ettekanded Maroko postkoloniaalsest keelesituatsioonist äärmiselt valgustavad, kuid näiteks 30-minutiline ülevaateleeng oleks andnud parema pildi.

Alati on palju kuulajaid ARLE asutajal ja kirjutamisasjatundjal prof Rijlaarsdamil⁶ ja tema noortel kolleegidel Amsterdami, Antwerpeni või Genfi ülikoolist, kus ta rööpselt õpetab ja juhendab. Nii ka seekord: nende ettekandeid nimetati tagasisides lemmikuna kõige sagedamini. Muu hulgas ilmnes, kui oluline on kirjutusoskuse arengule loominguiline kirjutamine (mis on Hollandi koolide II ja III astme õppekavast kadunud) või kuidas mõjutab eri stiiliga õpilaste kirjutise kvaliteeti alustekstide kasutamine, olgu kõne all esimene või teine keel – sünteesiv kirjutamine on väga aktuaalne, sest veebiajastul kummitab kõiki plagieerimise oht. Erilisel kohal on Rijlaarsdami rühmade uurimustes kaaslaste jälgimine kui õppeviis: ta on korduvalt tõestanud, et rühmas õpib kirjutusülesandest enim n-ö vaikiv osaline, kes lihtsalt jälgib teisi jagamas ülesandeid, arutlemas, otsimas andmeid ja leidmas kokkulepitule üheskoos parimaid sõnastusi. Seekord tunti huvi, kas ja kuidas jälgimine on seotud individuaalse kirjutusstiiliga juhul, kui oma tekst tuleb teiste põhjal sünteesida. Ka on tema tööühm uurinud, kuidas töötab nende sünteesiva kirjutamise õpimoodul veebikeskkonnas, näidates, et see on ühtviisi tõhus erinevate kirjutusstrateegiate eelistajate puhul, seab aga kindlaid nõudeid keerukate seotud oskuste õpetamisele ja veebiõppe strateegiate valdamisele. Kuna Rijlaarsdam on väga produktiivne, siis leiab tema ja ta meeskonna uurimistulemusi hõlpsasti veebikeskkonnas.

---

⁶ Prof Rijlaarsdam oli 2014. aastal ka ERÜ kevadkonverentsi peaesineja.

Neid muljeid võiks lõputult jätkata, kuid sel juhul saaks lugu pikem kui paarisajaleheküljeline konverentsikogumik. Ilmselt on märksa huvitavam kuulata, millised on teiste Eesti-poolsete esinejate või kuulajana osalenud praktikute muljed – üliõpilased esitasid hoolega küsimusi ja tegid kommentaare, õpetajad käisid ringi pliiats peos ja kiitsid, et igast seksioonist saab peale uute teadmiste mõne idee ka otse tundide jaoks. Kuna meid oli Eestist osalemas mitukümmend, saab selle imetoreda suursündmuse sisu ehk ajaga veel uusi värve. Emakeeleõpetuse infokeskus võtab need muljed kindlasti oma avalike ürituste päevakorda.

Lõpetuseks tahaksin tänada kõiki neid, kes kaasa löid: HTM-i keeleosakond toetas nii rahaliselt kui ka moraalselt, TLÜ rektoraat hoidis õlga all ja ülikool andis tasuta ruumid, TLÜ ning TÜ kasvatus- ja humanitaarteadlaste korraldustoimkond töötas tihedalt kaks aastat ja sai abi paljudelt, mitme ala teadlased TLÜ-st, TÜ-st ja EKI-st aitasid teese retsenseerida ja juhatasid seksioone, konverentsikeskus pakkus professionaalset korraldusabi, IT-osakond oli kohal kahe mehega ning üliõpilased valvasid seksiooniruumi, TÜHI ajaloolased ja 21. kooli õpilased tutvustasid külalistele vanlinna, õpetajad tervitasid osalejaid avakõnega ja pakkusid korraldajatele moraalset tuge jne. Isegi TLÜ valvelauad, koristajad ja turvainimesed oli pidevalt toeks, sest ikka kaotas keegi ennast või mõne asja, ja ruumide sära tegi meile samuti au.

Konverentsi korraldusliku õnnestumise eest tuleb ennekõike tänada Tartu-Tallinna ühistiimi⁷, konverentsi sekretäri Karin Orgu, Frensi suurepäraseid kokki ja ... jumalat. Meie selle suve külmas juunis oli selge, vaikne ja üle 20 kraadi soe ilm täpselt kolmel konverentsipäeval, ei enne ega tükk aega pärast. Oli julgustükk pakkuda meie heitlikule ilmale vaatamata tunnist jalutuskäiku vanalinnas (giidideks üliõpilased, Tallinna 21. kooli ja Gustav Adolfi gümnaasiumi õpilased), ekskursiooni vabaõhumuuseumis ning õhtusööki sealsel kiigeplatsil. Tänu toredatele noortele giididele ja heale ilmale jäid meie imeilusad paigad oma ajalooõhngu, juunikuise looduse ja mereäärse vaikse loojanguga kõigile hinge.

---

⁷ Konverentsi korraldasid Anne Uusen, Helin Puksand, Ave Mattheus, Krista Kerge (TLÜ), Kersti Lepajõe (TÜ). Eelkonverentsi korraldas ja seda juhatas Helin Puksand (sügisest TÜ emakeeledidaktika dotsent). Kaasa löid professorid Martin Ehala (TÜ) ja Reili Argus (TLÜ), TLÜ doktorandid Peeter Tinitis, Pilvi Alp, Halliki Põlda, Merilin Aruvee ja Priit Kruus. Eriline tänu perekond Põldale.